

LLETRES

Iorgos Seferis (1900-1971)

Albert Andrade

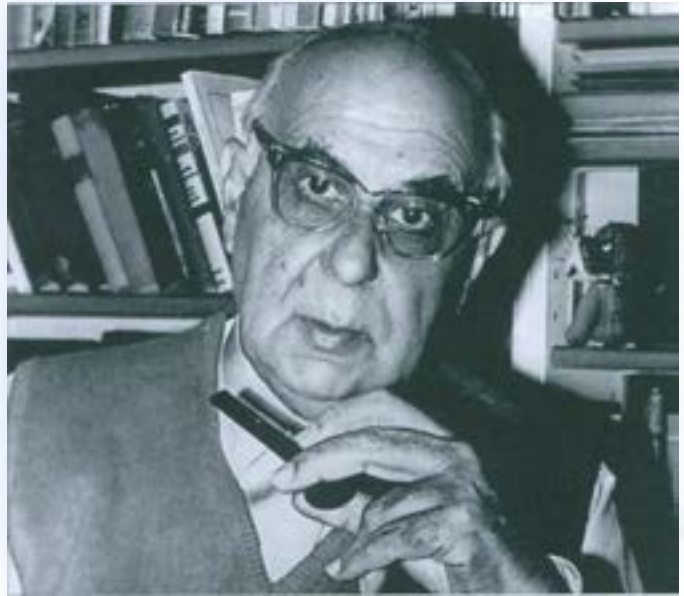
Λίγο ακόμα
θα ίδουμε τις αμυγδαλιές ν' ανθίζουν
τά μάρμαρα νά λάμπουν στὸν ἥλιο
τῆ θάλασσα νά κυματίζει

λίγο ακόμα,
νά σηκωθούμε λίγο ψηλότερα.

...

Una mica encara
veurem florir els ametllers
els marbres brillar en el sol
l'onejar de la mar

una mica encara,
elevem-nos una mica més enlaire.

Seferis al despatx de casa seva a Atenes (1960)

"...penúltim poema del recull *Llegenda...* [en] commemoració del Centenari del naixement a Esmirna, Àsia Menor, de Iorgos Seferis, Premi Nobel de Literatura l'any 1963 i *un dels millors poetes i intel·lectuals europeus del segle XX.*" Potser no és aquesta la millor manera de començar un escrit de caire divulgatiu, però amb aquestes últimes paraules, reproduïdes aquí a partir d'un díptic en què apareix la seva traducció del poema de Seferis, solia referir-se al poeta grec el mestre Alexis Eudald Solà¹, que ens deixà no fa gaire; i crec que la consideració, aquesta sí, és un bon punt de partida. Segurament a causa de la poca difusió de l'obra de Seferis a casa nostra, pot semblar una afirmació agosarada, però a països com França i el Regne Unit no sobta en absolut. Precisament, l'exel·lència de la seva poesia es troba en el fet d'haver conjugat sense desequilibris les influències dels corrents literaris europeus, tant de l'àmbit anglosaxó com del francès, amb la més pura tradició grega, d'altra banda, l'aportació més important de Seferis a la literatura europea.

El 1900 Esmirna, pàtria de Iorgos Seferiadis, nom autèntic de Iorgos Seferis, era el centre marítim i comercial més important de la Mediterrània oriental i mantenia un marcat caràcter grec. Era també el centre ideològic fora de l'estat grec de la "Gran Idea"². Els primers anys de Seferis van transcórrer entre aquesta ciutat i el poble d'Skala, on la seva família tenia una casa; Esmirna representava per a

Seferis un món tancat, l'ambient opressiu de l'escola, les exigències del pare; Skala, en canvi, l'ambient distès de les passejades i els banys al mar, les converses amb els mariners; aquesta dicotomia es mantindrà al llarg de la seva vida representada, per una banda, pel compromís que requeria la seva feina de diplomàtic i, d'altra, la seva dedicació a la poesia. Va ser durant aquesta època que Seferis entra en contacte amb els clàssics grecs i amb la cançó i la literatura populars gregues³ i s'impregna de la "Gran Idea".

Quan comença la primera guerra mundial tota la seva família es trasllada a Atenes. De seguida Seferis s'adona que no pertany al món d'Atenes, se sent un estrany en la seva pròpia terra. Aquest sentiment de esarrelament el marcarà al llarg de la seva vida i quedarà reflectit en la seva poesia. El 1918 marxà a París on començà a estudiar dret. Els poetes francesos es converteixen en la seva lectura habitual, Racine, Rimbaud, Baudelaire, Claudel, Gide, Valéry; la influència d'aquest últim, la seva "poesia pura", és la que més es deixa notar en el seu primer recull de poemes, *Strofi*⁴, que és publicat a Atenes el 1931, després d'haber-se llicenciat a París, de passar una temporada a Londres i de tornar a Grècia el 1925, on va aprovar les oposicions al cos diplomàtic. Els primers intents de publicar un llibre amb els poemes que havia escrit a París queden frustrats pels seus propis dubtes davant de la creació poètica. A *Strofi* pertany el poema *Negació*, un dels més coneguts, ja que va ser musicat per Mikis Theodorakis:

Στὸ περιγιάλι τὸ κρυφὸ
κι ἄσπρο σὰν περιστέρι
διψάσαμε τὸ μεσημέρι·
μὰ τὸ νερὸ γλυφὸ.

Πάνω στὴν ἄμμο τὴν ξανθὴ 5
γράψαμε τ' ὄνομά της·
ώραῖα ποὺ φύσηξεν ὁ μπάτης
καὶ σβήστηκε ἡ γραφὴ.

Μὲ τί καρδιά, μὲ τί πνοή,
τί πόθους καὶ τί πάθος 10
πήραμε τὴ ζωὴ μας· λάθος!
κι ἀλλάξαμε ζωὴ.

...

A la platja amagada
i blanca com un colom
vam tenir set al migdia;
però l'aigua, salada.

Sobre la sorra daurada
vam escriure el seu nom;
bé va bufar la brisa
i s'esborrà el nom.

Amb quin cor, quin alè
amb quins desigs i quina passió
vam prendre la vida; error!
I vàrem canviar de vida.⁵

El recull no va tenir gaire acceptació en els cercles literaris grecs. Li era criticat l'element estranger que contenien els seus poemes, tot i pouar també elements de la tradició heretada de les generacions anteriors. Tota la ornamentació volguda que s'aprecia en aquesta primera col·lecció, influència de Valéry i Laforgue, serà deixada de banda progressivament per Seferis, que optarà per una expressió poètica basada en la senzillesa.

Strofi, juntament amb el seu poema *La cisterna*, publicat el 1932, marquen un trencament i posen les bases per a l'aparició de la anomenada Generació del '30; es busquen noves formes expressives i l'aproximació als models europeus sense deixar de banda certs aspectes o figures de la tradició neohel·lènica. Un dels principals portaveus d'aquestes noves tendències serà la revista *Les noves lletres*, de la qual Seferis va ser un dels fundadors; de 1935 a 1938 hi va publicar assaigs literaris i poemes que formaran part de les seves col·leccions posteriors.

El 1935 publica *Llegenda*, que recull un fet històric conegut amb el nom de la "Gran Catàstrofe"⁶. La pèrdua definitiva de la seva pàtria remarca el sentiment de desarrelament de Seferis⁷:

M.P.

Τὸ περιβόλι μὲ τὰ σιντριβάνια του στὴ βροχὴ
θὰ τὸ βλέπεις μόνο ἀπὸ τὸ χαμηλὸ παράθυρο
πίσω ἀπὸ τὸ θολὸ τζάμι. Ἡ κάμαρά σου
θὰ φωτίζεται μόνο ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ τζακιοῦ 5
καὶ κάποτε, στὶς μακρινὲς ἀστραπὲς θὰ φαίνονται
οἱ ρυτίδες τοῦ μετώπου σου, παλιέ μου Φίλε.

Τὸ περιβόλι μὲ τὰ σιντριβάνια ποὺ ἦταν στὸ χέρι σου
ρυθμὸς τῆς ἄλλης ζωῆς, ἔξω ἀπὸ τὰ σπασμένα
μάρμαρα καὶ τὶς κολόνες τὶς τραγικὲς 10
κι ἓνας χορὸς μέσα στὶς πικροδάφνες
κοντὰ στὰ καινούργια λατομεῖα,
ἓνα γυαλί θαμπὸ θὰ τὸ ἔχει κόψει ἀπὸ τὶς ὥρες σου.
Δὲ θ' ἀνασάνεις· τὸ χῶμα κι ὁ χυμὸς τῶν δέντρων
θὰ ὀρμοῦν ἀπὸ τὴ μνήμη σου γιὰ νὰ χτυπήσουν 15
πάνω στὸ τζάμι αὐτὸ ποὺ τὸ χτυπᾷ ἡ βροχὴ
ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμο.

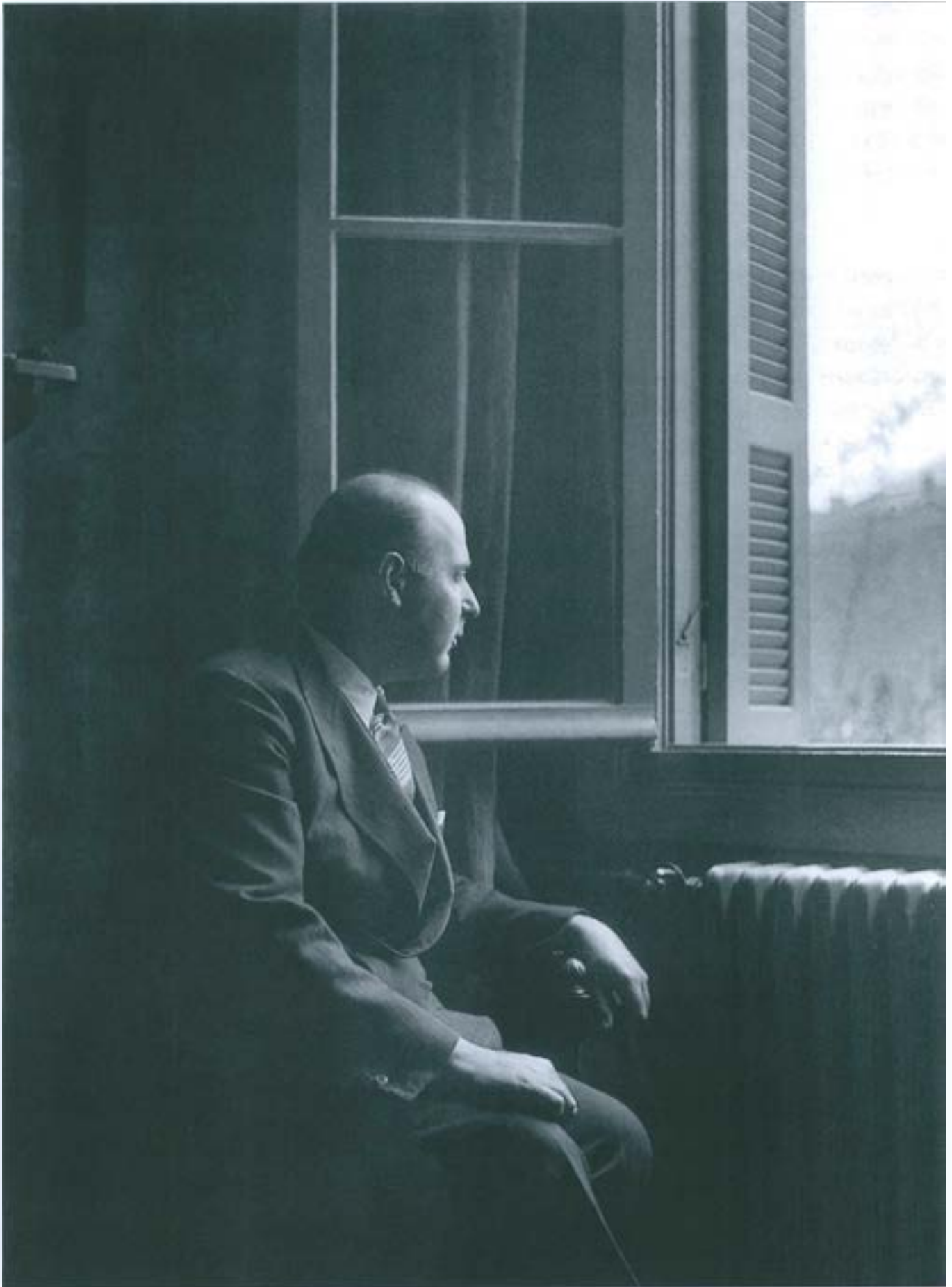
...

M. R.

El jardí amb els brolladors en la pluja
el veuràs només des de la finestra baixa
rere el vidre glaçat. La teva cambra
s'il·luminarà tans sols amb la flama de la llar
i un dia, en el fulgor llunyà dels llamps, es mostraran
les arrugues del teu front, vell Amic meu.

El jardí amb els brolladors que eren a la teva mà
ritme de l'altra vida, enllà dels marbres
trencats i de les tràgiques columnes,
i una dansa enmig dels oleandres
prop de les noves latòmies,
un vidre entelat l'haurà exclòs de les teves hores.
No respiraràs. La terra i la saba dels arbres
es llançaran des de la teva memòria per batre
damunt d'aquest vidre que bat la pluja
del món de fora.⁸

Es comencen a entreveure en aquesta col·lecció els passos que seguirà Seferis influït per Eliot, l'altre gran referent europeu del poeta grec; el to narratiu i la senzillesa marquen el seu camí. Mentrestant, a Grècia, s'ha instaurat la dictadura de Metaxàs i fins a la invasió nazi i la posterior fugida cap a l'exili a Egipte, el 1941, Seferis publica quatre col·leccions més de poemes⁹ i coneix diferents escriptors estrangers¹⁰. El fet de trobar-se lluny del seu país era agreujat pel rebuig que li provocava la situació política a la qual s'ha d'enfrontar dia a dia i que vivia de ben a prop; el govern del Caire continuava format en la seva immensa majoria per persones del règim dictatorial. Enmig d'aquest ambient sap de la lluita del poble grec per foragitar l'invasor. Aquests dos eixos són els que marquen la temàtica del recull *Diari de coberta II*, publicat a

Iorgos Seferis a casa seva (1944)

Alexandria el 1944, potser el més clarament relacionat amb el moment històric que li va tocar de viure. Sense aquest referent seria difícil entendre, per exemple el poema *Enmig dels ossos*, aquí, on crida a les altes muntanyes, controlades pels partisans grecs que lluiten contra els alemanys, des d'Egipte i que representen l'únic indret lliure de la Grècia ocupada i de la Grècia exiliada:

**Ἀνάμεσα στὰ κόκαλα
μιὰ μουσική:
περνάει τὴν ἄμμο,
περνάει τὴ θάλασσα.
Ἀνάμεσα στὰ κόκαλα
ἤχος φλογέρας
ἤχος τυμπάνου ἀπόμακρος
κι ἓνα ψιλὸ κουδούνισμα,
περνάει τοὺς κάμπους τοὺς στεγνοὺς
περνάει τὴ θάλασσα μὲ τὰ δελφίνια.
Ψηλά βουνά, δὲ μᾶς ἀκοῦτε!
Βοήθεια! Βοήθεια!
Ψηλά βουνά θὰ λιώσουμε, νεκροὶ μὲ
τοὺς νεκρούς!**

Κάιρο, Αὐγούστος '43

...

Enmig dels ossos
una música:
travessa la sorra
travessa el mar.
Enmig dels ossos
so de flauta
so de tambor llunyà
i una lleu dringadissa
travessa els camps eixuts
travessa el mar amb els dofins.
Altes muntanyes, no ens sentiui!
Auxili! Auxili!
Altes muntanyes ens desfarem, morts
amb els morts!

El Caire, agost '43¹¹

Després de tornar a Grècia i durant un permís de dos mesos escriu el poema *Tord*, segons ell mateix, continuació del *Diari de coberta II*, que segueix la línia de *Llegenda* pel que fa a la tragèdia humana. Durant aquesta època continuen els seus contactes amb escriptors estrangers, coneix Paul Eluard i T. S. Eliot, i la seva vessant d'assaigista i traductor. Mentre a Grècia la guerra civil es fa cada dia més sagnant, la seva feina de diplomàtic el portarà a Turquia, on va ser conseller de l'ambaixada, i visitarà, després de gairebé quaranta anys, al seu lloc de naixement. Després d'una breu estada a Londres, també com a conseller de l'ambaixada, el 1952 és nomenat ambaixador a Beirut. Des d'allà viatjarà tres vegades a Xipre; la història de l'illa és el fil conductor i argumentatiu del recull *Diari de Coberta III*, publicat a Atenes el 1955 i en una segona edició ampliada el 1962. Seferis retroba a Xipre la tradició que creia perduda, "Xipre és un lloc on el miracle encara funciona" escriu a les notes que acompanyen els poemes. Es tracta de poemes objectius alguns dels quals s'aproximen al mètode històric kavafià. Un bon exemple n'és el poema *Detalls a Xipre* on Seferis descriu una escena que va viure a l'illa:

Στόν ζωγραφο Διαμαντή

**Ἡ μικρὴ κουκουβάγια ἦταν πάντα ἐκεῖ
σκαρφαλωμένη στ' ἀνοιχτάρι τ' Ἁγίου Μάμα,
παραδομένη τυφλὰ στὸ μέλι τοῦ ἡλίου
ἐδῶ ἢ ἀλλοῦ, τώρα, στὰ περασμένα: χόρευε
μ' ἓνα τέτοιο ρυθμὸ τὸ φθινόπωρο.
Ἄγγελοι ξετυλίγανε τὸν οὐρανὸ
καὶ χάζευε ἓνας πέτρινος καμαροφρῶδης
σὲ μιὰ γωνιά τῆς στέγης.**

Τότες ἦρθε ὁ καλόγερος· σκουφί, κοντόρασο, πέτσινη
ζώνη,

κι ἔπιασε νὰ πλουμίξει τὴν κολόκα.

Ἄρχισε ἀπ' τὸ λαιμὸ: φοινικιές, λέπια, καὶ δαχτυλίδια.

Ἐπειτα, κρατώντας στὴν πλατιά παλάμη τὴ στρογγυλὴ
κοιλιά,

ἔβαλε τὸν παραυλακιστὴ, τὸν παραζυγιστὴ, τὸν παραμου-
λωνά, καὶ τὸν κατάλαλο·

ἔβαλε τὴν ἀποστρέφουσα τὰ νήπια καὶ τὴν ἀποκαλόγρια·
καὶ στὴν ἄκρη, σχεδὸν ἀπόκρυφο, τ' ἀκοίμητο σκουλήκι.

Ἦταν ὥραϊα ὄλ' αὐτά, μιὰ περιδιάβαση.

Ἦμως τὸ ξύλινο μαγγανοπήγαδο—τ' ἀλακάτιν,
κοιμισμένο στὸν ἴσκιο τῆς καρυδιᾶς

μισὸ στὸ χῶμα καὶ μισὸ μέσα στὸ νερό,
γιατὶ δοκίμασες νὰ τὸ ζυπνήσεις;
Εἶδες πῶς βόγκηξε. Κι ἐκείνη τὴν κραυγὴ
βγαλμένη ἀπ' τὰ παλιὰ νεῦρα τοῦ ξύλου
γιατὶ τὴν εἶπες φωνὴ πατρίδας;

...

Al pintor Diamandís

L'òliba petita estava sempre allí
ajocada sobre el forrellat d'Àios Mamas,
cegament lliurada a la mel del sol
aquí o en un altre lloc, ara, en el passat: dansava
amb un ritme com aquest l'autumne.
Àngels desembolcallaven el cel
i una carota de pedra amb celles arcades
badoquejava en un recó de la teulada.

Aleshores vingué el monjo: casquet, hàbit curt, cinturó de couro,
i es va posar a decorar la carbasseta.
Va començar pel coll: fulles de palma, escates i anells.
Després, sostenint el ventre rodó en l'ample mà,
hi va posar el mal llaurador, el mal pescador, el mal moliner i el maldient;
hi va posar la que no estima els infants i la mala monja,
i en una punta, gairebé amagat, el cuc que mai no dorm.

Era bonic tot això, una passejada.
I amb tot, la sinia de fusta – l'alakatin,
endormida a l'ombra del noguer
meitat en terra i meitat dins l'aigua,
per què vas provar de despertar-la?
Vas veure com mugia. I d'aquell crit
que sorgí dels vells nervis de la fusta,
per què en vares dir veu de la pàtria?¹²

Londres (1924)

Entre 1957 i 1962 serà l'ambaixador grec a Londres. Just després, el 1963, va rebre el Premi Nobel de Literatura per la seva obra poètica. Aquest fet el va acabar de donar conèixer la seva poesia arreu del món. El 1966 és publicat el seu últim recull, *Tres poemes secrets*, el més íntim i personal, que no presenta temes concrets i que és carregat de simbolisme.

El 1967, després d'un cop d'estat, comença a Grècia la dictadura dels coronels. Seferis, ja retirat del servei diplomàtic, decideix no participar a cap acte i no publicar res. Fins i tot rebutja un oferiment de càtedra de la Universitat de Harvard. Només va trencar el seu silenci el 1969 amb un escrit breu on mostra el seu rebuig al règim dictatorial. El seu funeral el 1971 es va convertir en un acte multitudinari en contra de la dictadura. Milers de persones van cantar el seu poema *Negació*.

Amb posterioritat a la seva mort van aparèixer un llibre, *Quadern d'exercicis II*, amb tots els poemes que Seferis no havia publicat en vida (1976), i els seus diaris personals i polítics. L'any 2000 es va commemorar el centenari del seu naixement, precisament l'any que es tancava el segle XX, el segle de Seferis.

¹ Alexis Eudald Solà, acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, professor de filologia neohel·lènica de la Universitat de Barcelona i creador de l'Institut Català d'Estudis Bizantins i Neohel·lènics. Gran coneixedor de la llengua i la literatura neogregues i de la literatura europea del segle XX, va traduir obres de molts poetes grecs i és conegut sobretot per haver completat la traducció de l'obra poètica de Kavafis encetada per Carles Riba.

² "Gran Idea" és el nom que va rebre l'aspiració a recuperar tots els territoris on encara hi havia una gran població grega que continuaven sota dominació turca. Aquest objectiu, que arriba de vegades a ser obsessiu, monopolitzà la vida política, social i cultural dels grecs fins al 1922.

³ Un exemple de la influència que tindrà aquesta vessant de la tradició literària grega en la seva obra és l'*Erotókritos*, poema amorós renaixentista cabdal en la història de la literatura grega, escrit en decapentasil·labs, que va tenir molta difusió fins al punt de ser recitat de memòria per les classes populars d'Esmirna quan Seferis era un nen.

⁴ *Strofi*, en grec, té un doble significat: estrofa i volta, doble sentit volgut per Seferis, cosa que fa de difícil traducció el títol del poemari, si es vol mantenir la seva significació plena.

⁵ Traducció d'Albert Andrade.

⁶ Acabada la primera guerra mundial Grècia rep en qualitat de protectora la Tràcia turca, inclòs el dret ulterior al control de la ciutat de Constantinoble, i la part central de la costa d'Àsia Menor, inclosa la important ciutat d'Esmirna. La ocupació militar d'aquests territoris va més enllà de l'establert i després d'un primer moment de victòries i d'eufòria generalitzada van arribar les derrotes davant de l'exèrcit de Kemal Atatürk, que no acceptava les condicions imposades pels aliats i que s'havia rebelat contra el govern del soldà. Tot acaba amb l'expulsió de l'exèrcit grec d'Àsia Menor, la crema de la ciutat d'Esmirna i la massacre de la seva població grega, fets que han passat a la història amb el nom de "La Gran Catàstrofe". L'expulsió posterior de tota la població grega d'aquets territoris significa la dissolució definitiva de la "Gran Idea".

⁷ Seferis mai no va voler que s'identifiqués *Llegenda* amb un fet concret, en aquest cas la "Gran Catàstrofe", sinó que se li donés una dimensió global, com a reflex del destí tràgic de l'home, i per això va utilitzar motius homèrics, referents universals que pertanyien a la seva tradició.

⁸ Poema del recull *Llegenda*, inspirat en els *Jeux d'eau* de Maurice Ravel. Traducció d'Alexis Eudald Solà realitzada en la vigila de l'any secular, centenari del naixement de Iorgos Seferis.

⁹ *Gimnopèdia*, *Quadern d'exercicis I*, *Diari de coberta II* i *El rei d'Asine*.

¹⁰ Entre ells Arthur Miller, amb qui mantindrà una gran amistat, i Lawrence Durrell.

¹¹ Traducció d'Albert Andrade.

¹² Traducció d'Alexis Eudald Solà amb motiu de "la sessió acadèmica *Memòria de Xipre...* com a testimoni de solidaritat amb aquesta illa sofrent."

Mostra de diverses edicions de la correspondència que Seferis va mantenir amb personalitats del món de les lletres, com a Lorentzatos, Malanos, Diamandís, Theotokàs, Karandonis,...